

Araştırma Makalesi • Research Article

İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Karşılaştırmalı Olarak Analizi*

Comparative Analysis of International Accounting Standards for Islamic Financial Institutions and Accounting Standards

İbrahim Çemberlitaş^{a,**}, Tolga Oral^b, Hakan Erkuş^c

^a Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 21200, Diyarbakır/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-2489-9060

^b Dr. Öğr. Üyesi İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 44280, Malatya/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-7173-8171

^c Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 44280, Malatya/Türkiye.
ORCID: 0000-0003-0925-9396

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 01 Nisan 2020
Düzeltilme tarihi: 28 Haziran 2020
Kabul tarihi: 06 Temmuz 2020

Anahtar Kelimeler:

AAOIFI,
UFRS,
UMSK
Uluslararası Muhasebe Standartları

ARTICLE INFO

Article History:

Received 01 April 2020
Received in revised form 28 June 2020
Accepted 06 July 2020

Keywords:

AAOIFI,
IFRS,
IASB,
International Accounting Standards

ÖZ

Küreselleşme ile birlikte ticari işlem sayılarının artması Dünya’da ortak bir finansal raporlama dilinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) bu ihtiyaç üzerine ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde diğer ortak bir dil ve standart ihtiyacı da İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Standartları Organizasyonu (AAOIFI) için gerekli olmuştur. Zira Müslümanlar, dünya üzerinde azımsanmayacak bir nüfusa sahiptir. Müslüman ülkelerin finansal faaliyetlerini dini kurallara göre yapma gereksinimleri en tabii haklarıdır. Bu hakkın somut bir sonucu olarak ve bir ihtiyaç üzerine ortaya çıkan AAOIFI de bu anlamda finansal işlemlerin dini kurallar gereği yapılmasına olanak tanımıştır. Bu çalışmanın amacı, bu iki standardın birbirleriyle karşılaştırılması, benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır. Kavramsal çerçeve, kiralama, fon kullandırma, ortaklıklar ve inşaat sözleşmeleri standartlarının karşılıklı incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kavramsal bir inceleme yapılarak, Türkiye özelinde Dünya’daki uygulamalara yer verilmiştir.

ABSTRACT

The increase in the number of commercial transactions with the globalization has revealed the necessity of a common financial reporting language in the World. The International Financial Reporting Standards (IFRS) have been introduced on this need. Similarly, the need for another common language and Standard has also been required for accounting and Auditing Standards (AAOIFI) for Islamic Financial Institutions. Because Muslims have a considerable population in the world. Muslim countries have the most natural right to carry out financial activities of with religious rules. As a result of this right and upon a need, the AAOIFI also allowed financial transactions to be carried out in accordance with religious rules. The aim of this study is to compare these two standards and to reveal their similarities and differences, the conceptual framework, leases, fund utilization, partnerships and construction contracts are aimed at mutual examination of the standards. In line with this objective by making a conceptual study, Turkey is given to private practice in the world.

1. Giriş

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS) ülkelerin farklı muhasebe anlayışlarının farklılığını gidermek üzere

yayımlanan standartlardır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) tarafından çıkarılan bu standartların temel amacı muhasebe ve muhasebeleştirme sürecine şeffaf, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir bir ortak dil gerekliliğinden

*Bu çalışma 10-12 Ekim 2019 tarihlerine Diyarbakır’da düzenlenen 3. ISEPA sempozyumunda sunulan ve tam metni yayınlanan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta: drcemberlitas@gmail.com

ibarettir. Uluslararası ticaretin artması muhasebe kayıt işlemleri ile ilgili bir karmaşıklık da beraberinde getirmiştir. Bu karmaşıklığın çözümü konusunda IFRS uluslararası ticaret yapan işletmelerin muhasebe birimlerine bu anlamda yardımcı olan bir süreçtir. Zira IASB'nin standartlardan önce yayınladığı kavramsal çerçeveye bakıldığında zikredilen karmaşıklık ve farklılık şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir takım sosyal, ekonomik ve hukuki sebepler ile ulusal düzenlemelerin oluşturulması sırasında farklı ülkeler tarafından farklı finansal tablo kullanıcılarının gereksinimlerinin dikkate alınması gibi sebeplerle de bazı farklılıklar taşımaktadır”(KGK, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, 2011: 1).

IFRS ortak dil olmanın yanı sıra kurulmuş aldığı karar ile karşılaştırılabilir olması için şeffaflık ilkesini de içinde barındıran standartlardır. Bu şeffaflık sayesinde finansal tablo kullanıcılarının alacağı bir yatırım kararında doğru bilgiye ulaşabilmekte ve karar vermek süreci daha net ve kolay olmaktadır.

Son dönemlerde gerek dünyada gerekse Türkiye’de AAOIFI standartlarına ilişkin çalışmaların olduğunu görmek mümkündür.

Özulucan ve Deran (2009) katılım bankacılığını ve geleneksel bankacılık hizmetlerini muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırarak incelemişlerdir. Çalışmalarının sonucunda katılım bankalarının geleneksel bankalarla rekabet edebilmek ve atıl fonları ekonomiye kazandırabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Çalışmalarında muhasebe uygulamalarındaki farklılıkları belirtmek için şu örneği vermişlerdir:

“Örneğin; bankalar faizi esas alarak faaliyetlerini sürdürdükleri için devlet tahvili, hazine bonusu, repo ve Interbank işlemleri gibi alım-satım işlemlerini yapabilirlerken; katılım bankaları çalışma prensipleri gereği, bu işlemleri ve bu işlemlerden kaynaklanan kimi yasal yükümlülükleri (örneğin; BSMV) yerine getirmemektedirler.”

Erkuş ve Çemberlitaş (2016), çalışmalarında Sukuk’ların muhasebeleştirilmesine dair örnek çalışmalara yer vermişlerdir. Çalışmalarında birçok İslam ülkesinde muhasebe ve denetleme kurumunun bulunduğu ve bu kurumların çıkardığı standartlara göre İslami finansal araçların kayıtlarının yapıldığını belirtmişlerdir.

Yardımcıoğlu (2016), icare işlemlerinin ve klasik uygulamalardaki finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirme süreçlerini farklı muhasebe standartları bağlamında incelemiştir.

Ağkan (2018), yaptığı çalışmada AAOIFI standartlarının Türkiye’de uygulanabilirliğini araştırmıştır. Bu anlamda Türkiye’de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun (KGK) standartlar ile ilgili yaptığı çalışmalar incelenmiştir.

Ersoy, Çatıkkaş ve Yatbaz (2018) yaptıkları çalışmada İslami muhasebeyi geleneksel muhasebe çerçevesinde inceleyip bunun akabinde teorik bir çerçeve ortaya koymaya çalışmışlardır. İstanbul’un bir finans merkezi olması yolundaki gelişmelerin paralelinde İslami bankacılık

ve finansa da daha fazla önem verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu çalışmada AAOIFI’nin yayınladığı muhasebe standartları ile IASB’nin yayınladığı muhasebe standartları karşılaştırılabilir olarak incelenmiştir. İki standardın karşılaştırması yapılırken faizsiz finans kuruluşlarının kullandığı standartlar ile faize dayalı sistemde faaliyet gösteren finansal kuruluşların kullandığı standartların benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir. İşletmelerin çoğunlukla kullandığı finansman yöntemleri ile ilgili amaç, kapsam ve esaslar iki sistemde seçilmiş standartlar yolu ile karşılaştırılarak irdelenmiştir.

2. İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution – AAOIFI) Manama / Bahreyn merkezli bir kuruluştur. IASB’nin dünyadaki ticari işlemlerin muhasebe işlemleri için ortak dil olan IFRS’i yayınladığı gibi AAOIFI de başta İslami bankalar olmak üzere İslami finansal kuruluşların muhasebe işlemlerinde ortak bir dil olan standartları yayınlamaktadır. 1990 yılında kurulan AAOIFI İslami finans kurumları, katılımcıları ve tüm sektöre yönelik Şeriat standartlarını korumak ve desteklemek amacıyla kurulan kar amacı gütmeyen bir organizasyondur. Kuruluşundan bu yana Şer’i Standartlar, Denetim Standartları, Yönetim Standartları, Etik Standartları ve Muhasebe Standartları olmak üzere 5 farklı alanda standartlar yayınlamıştır.

Türkiye’de şer’i standartları Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Türkçe’ye kazandırmıştır. Bu standartlar Türkçe yayımlanan adı faizsiz finans standartları olarak finans literatürüne geçmiştir. Muhasebe standartları ise KGK bünyesinde Türkçe’ye çevrilerek zaman zaman kamuoyunun görüşüne açılarak kısmi olarak yayımlanmaktadır. Muhasebe standartları da Türkçeye çevrilirken Faizsiz Finans Muhasebe Standartları olarak çevrilmiştir.

2.1. Dünya’da AAOIFI’nin Gelişimi

İlk uygulamaları 1963 yılında Mısır’da ortaya çıkmaya başlayan İslami finansal kuruluşlar sonraki yıllarda Pakistan, Malezya, Suudi Arabistan, Bahreyn gibi ülkelerde sayıca artmaya başlamışlardır. İlk zamanlar basit yöntemler ile yapılan uygulamalar daha sonra yerini modern uygulamalara bırakmışlardır.

İslami finansal sistemdeki muhasebe uygulamalarının İslami prensiplere uygun olması için belirli standartlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda İslami finansal kuruluşlar için çeşitli ülkelerde muhasebe standartları geliştirilmiştir. Malezya’da İslami Finansal Hizmetler Kurulu belirli muhasebe standartlarını yayınlamaya başlamışlardır. Daha sonra Pakistan’da Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü bu anlamda yerel standartlar çıkarmıştır. Fakat bu ülkelerde çıkarılan standartlar ilgili ülkelerle sınırlı kalmış, uluslararası boyutlara ulaşmamıştır.

İslami finansal sistemde en yetkin ve uluslararası çaplı standart düzenleme kurulu Bahreyn’de kurulmuştur. AAOIFI adlı bu kuruluş dünya çapındaki İslami finansal

kuruluşlar için bir muhasebe, denetim, etik vb. standartlar yayımlamaktadır.

1991 yılında kurulan ve Bahreyn merkezli AAOIFI, küresel İslami finans endüstrisi için standartların geliştirilmesi ve verilmesinden öncelikle sorumlu olan önde gelen uluslararası kar amacı gütmeyen kuruluştur. Uluslararası İslami finans için şeriat, muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarında toplam 100 standart yayınlanmıştır (AAOIFI, 2020: 1).

AAOIFI'nin bazı alanlarda yayınladığı standartlar tamamlanmış, bazı alanlarda yayınladığı standartlar da peyder pey yayınlanmaktadır. Şeriat standartlarına ilişkin 54 adet standardın tamamı 2015 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca 26 adet muhasebe standardı ve 6 adet denetim standardı da yayınlanmış bulunmaktadır.

İslami finansal kuruluşlara yönelik uluslararası düzeyde muhasebe standartları düzenleme konusunda tek otorite kabul edilen Bahreyn merkezli AAOIFI'nin yayınladığı standartlar üye ülkelerdeki yetkili kuruluşlar tarafından kendi ülkelerinin dillerine çevrilmektedir.

2.2. Türkiye'de AAOIFI'nin Gelişimi

Türkiye'de İslami finans kuruluşları 1980'lerin başında faaliyet göstermeye başlamışlardır. İlk defa Özel Finans Kuruluşları ismi ile faaliyet göstermeye başlayan bu kuruluşlar 2005 yılında çıkarılan bir kanun ile "Katılım Bankası" adı ile finansal faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Birçok İslam ülkesinde "İslami Bankacılık" isminin kullanılmasına karşın Türkiye'de *İslam* ibaresi kullanılmamıştır. Türkiye'de katılım bankalarının ve faizsiz finans kuruluşlarının kullanması için muhasebe standartlarının yayımlanması KGK'nın sorumluluğundadır.

AAOIFI tarafından yayımlanan standartlar KGK tarafından Türkçe'ye çevrilmekte ve KGK bünyesindeki sorumlu kurul tarafından kontrolü gerçekleştirilmektedir. Sonrasında KGK'nın web sitesinde taslak olarak kamuoyunun ve ilgililerin değerlendirmesine sunulmaktadır. Gelen görüşler çerçevesinde standartların son halleri yayımlanmaktadır.

TKBB ve Sabahattin Zaim Üniversitesinin ortak çalışmalarıyla AAOIFI'nin yayınladığı standartlardan Şeriat Standartlarının tamamı Türkçeye çevrilmiştir. Türkçe'ye Faizsiz Finans Standartları adıyla tercüme edilen 58 standart kitap haline getirilmiş ve TKBB'nin web sitesinde yayımlanmıştır.¹ TKBB'nin bu standartları yayınlamasından sonra diğer standartlar ise KGK tarafından Türkçe'ye çevrilmekte ve yayınlanmaktadır.

AAOIFI'nin yayınladığı Finansal Muhasebe Standartları'ndan 22 tanesi KGK tarafından "Faizsiz Finans Muhasebe Standartları" adıyla Türkçeye çevrilmiş ve kısaltması da FFMS olarak belirlenmiştir (Çemberlitaş, 2019: 76).

3. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK)

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee-IASC) dünyadaki ticari

işlemler için ortak bir dil olan standartlar yayımlamayı ilke edinen bir yapı olarak 1973 yılında kurulmuştur. İstendiği gibi bir yapıya tam olarak ulaşamayan bu yapı daha sonra öncekinden bağımsız bir kurul olarak 2001 yılında Londra'da yapılan bir toplantı ile yeniden şekillenmiş ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) adı ile çeşitli muhasebe standartlarını yayımlamaya başlamıştır. Daha önce yayımlanan standartlar Uluslararası Muhasebe Standartları (International Accounting Standards-IAS) olarak isimlendirilmişken 2001 yılında kurulan yapıdan sonra yayımlanan standartlar Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards-IFRS) olarak isimlendirilmiştir.

Bu kapsamda TMS'ler IAS'lerin; TFRS'ler ise IFRS'lerin birebir Türkçe çevirilerini ifade etmektedir. Dolayısıyla TMS'ler ve TFRS'ler arasında bağlayıcılık açısından bir farklılık bulunmamaktadır (KGK, 2019: 1). Türkiye'de TFRS'leri yayımlamakla yetkili kurum KGK çeşitli zamanlarda yeni çıkan veya güncellenen standartları yayımlamaktadır.

IFRS işletmelerin mali bilgilerini gösteren finansal tablolarını, performanslarını ve nakit akışlarını gerçeğe uygun hazırlamaları için çıkarılan rehber niteliğindeki standartlardır. Sadece işletmelerin değil ilgililerin özellikle yatırımcıların kararlarını etkilediği için mali bilgilerin doğru aktarılmasını sağlamak da IFRS'nin başlıca amacıdır. Bu şekilde finansal tablolar güvenilir, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir olacaktır (Akgün 2013: 11).

3.1. Dünyada UFRS'nin Gelişimi

IFRS yüksek kalitede, anlaşılabilir, uygulanabilir ve küresel anlamda kabul görmüş muhasebe standartları geliştirmek için kurulmuş bir kuruluştur. Bunun yanında bu kuruluş yayımlanan standartlarının benimsenmesini teşvik etmek ve uygulanmasını kolaylaştırmak için kurulan ve kâr amacı gütmeyen kamu yararına kurulan bir kuruluştur. Yayımlanan IFRS'ler Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından belirlenmektedir (IFRS 2019: 1).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin standart belirleme organı olan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB), iki muhasebe rejimini yakınlaştırma hedefine yönelik IASB ile birlikte çalışmaya karar vermiştir. Bu noktada ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) Başkanı, Christopher Cox, Norwalk Anlaşması'nın imzalanmasıyla 18 Eylül 2002'de bu hedefe ulaşıldığını belirtmiştir. Anlaşma, mevcut standartlardaki büyük farklılıkları ortadan kaldırmayı, gelecekteki projeler üzerinde ortaklaşa çalışmayı ve standart belirleme organları arasında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamıştır (Trimble, 2017: 6).

2002 yılında Avrupa Birliği (AB) tarafından, halka açık tüm şirketlerin 2005 yılı mali tablolarında Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na (IFRS) tabi olmalarını gerektiren bir muhasebe düzenlemesini onaylaması sonucunda, tüm dünyada özellikle de Avrupa'da yeni ve karmaşık bir dönem başlamıştır. Bu değişiklik, doğal olarak Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemiştir. AB'ye uyum çalışmaları içinde olan Türkiye'deki düzenleyici kuruluşlarda ardı ardına IFRS'ler ile uyum çalışmalarına başlamışlardır (Deloitte, 2019: 1).

¹<https://www.tkbb.org.tr/documents/Yonetmelikler/FAIZSI-Z-FINANS-STANDARTLARI.pdf>

2000 yılı sonrası AB’de UFRS uygulamalarına ilişkin gelişmeler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

2000	Halka açık şirketlerin konsolide finansal tablolarını IFRS'ye uygun şekilde raporlamasına ilişkin planın duyurulması
2001	Gerçeğe uygun değerle muhasebeleştirme yönergesi (özellikle finansal araçlar için)
2002	Uluslararası muhasebe standartlarına uygun raporlama düzenlenmesi (2005 yılı itibariyle IFRS uygulanması)
2003	Çağdaşlaşma yönergesi (IFRS gelişmeleri)
2005 -	AB ülkelerinde halka açık şirketlerin IFRS'ye uygun raporlama yapması

Kaynak: (UFRS/IFRS, 2015: 1)

Aşağıdaki tabloda 2005 yılına kadar yıllar itibariyle dünyada ve AB ülkelerinde IFRS uygulayan şirket sayısı görülmektedir.

	Dünya	AB ve İsviçre	UFRS %	Almanya	İsviçre	Avusturya	UFRS (3 Ülke) %
1996	207	103	50 %	11	74	0	41 %
1997	271	143	53 %	26	83	4	42 %
1998	325	182	56 %	49	87	9	45 %
1999	443	257	58 %	100	92	23	49 %
2000	679	402	59 %	176	131	39	51 %
2001	777	467	60 %	202	141	47	50 %
2002	831	525	63 %	232	152	61	54 %
2003	858	536	62 %	243	139	58	51 %
2004	828	538	65 %	256	122	50	52 %

Kaynak: (ufrs/ifrs, 2015: 1)

3.2. Türkiye’de UFRS’nin Gelişimi

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını Türkiye’de tercüme etmeye yetkili kuruluş olan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) bu standartların tamamını tercüme etmiştir. Türkçeye Türkiye Finansal Raporlama Standartları olarak çevrilen bu standartların kısaltılması da TFRS olarak belirlenmiştir. TFRS’den önce Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yayımlanan standartlar kullanılmaktaydı ve esasen UFRS’den çok fazla farkı yoktu. Benzer şekilde daha önce Maliye Bakanlığı’nın hazırlayıp yayımladığı Tek Düzen Muhasebe Standartları’nın yerini de UFRS almıştır (Aysan, 2007: 54).

Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına dair ilk ciddi teşebbüs Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği’nin (TMUD) bu standartları Türkçeye çevirmesi ile başlamıştır. Daha sonra TÜRMOB bünyesinde tecrübeli muhasebe bilim insanlarının katkılarıyla oluşturulan Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) 19 adet standardı Türkçeye çevirerek yayımlamıştır. Standartları yayımlamaktaki yasal eksiklikler sebebiyle adı geçen kurullar uzun süre faaliyet gösterememiştir (Üstünel, 2003: 3). 1999 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda değişiklik yapan 4487 sayılı kanun yayımlanarak bu yasal eksiklik giderilmiştir.

4487 sayılı kanun ile kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari ve mali özerkliğe sahip Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) kurulmuştur. 1999 yılından 2011 yılına kadar Türkiye’de daha önce Uluslararası Muhasebe Standartlarını

(UMS) ve 2001 yılından sonra da Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (UFRS) TMSK yayımlamıştır. Daha sonra Türk Ticaret Kanunu uyarınca öngörülen bağımsız denetim alanını düzenlemek üzere 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 2 Kasım 2011 tarihinde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurulmuştur. KGK’nın kurulmasından bu yana finansal raporlama standartları bu kurum tarafından yayınlanmaktadır.

4. AAOIFI ve UMSK Karşılaştırması

AAOIFI standartları İslami finansal kuruluşlar için yayımlanan standartlar olduğu gibi UFRS’de geleneksel sistemde faaliyetlerini yürüten işletmeler için de yayımlanan standartlardır. Bu başlık altında iki standarda ve standartları yayımlayan kurumların yapılarına karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

4.1. İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu’nun (AAOIFI) Yapısı

AAOIFI’nin organizasyon yapısına bakıldığında genel kurulun altında bazı kurulların olduğu görülür. Bu genel kurulda 15 ülkeden katılan elliden fazla kurum yer almaktadır. Genel kurulun altında mütevelli heyeti, muhasebe ve denetim standartları kurulunu yanı sıra bir de şeriat kurulu bulunmaktadır. Muhasebe ve denetim kurulunda 15 part-time üye ve ayrı bir birim olan şeriat kurulunda ise 4 part-time üye bulunmaktadır. Bunlarla beraber İcra Komitesi ve tam zamanlı yürütme ve genel sekreteri bulunan bir genel sekreterliği bulunmaktadır (Abdel-Karim, 1999: 240).

AAOIFI’nin örgütsel yapısının şekillenmesine öncülük eden gruplardan bazıları İslam Kalkınma Bankası, Kuwait Finance House, Dallah Albaraka Group, Al Rajhi Banking & Investment Corporation, Dar-al Maal İslami gibi İslami finansal kuruluşlardır (Aktepe ve Odabaşı 2012: 38).

AAOIFI 45’ten fazla ülkede merkez bankaları, düzenleyici otoriteler, finansal kurumlar, muhasebe ve denetim firmaları ve ülkelerdeki diğer yasal firmalar gibi bir dizi kurumlarca desteklenmektedir. Standartları şu anda dünya çapında tüm önde gelen İslami finans kurumları tarafından takip edilmekte ve uluslararası İslami finans uygulamaları gayet ileri bir derecede yer almış bulunmaktadır (AAOIFI, 2020).

4.2. UMSK’nın Yapısı

IASB’nin üzerinde IFRS (üst) kuruluşu oluşturulmuştur. IFRS kuruluşu; IASB’nin üyelerinin atanması, faaliyetlerinin gözetimi, etkinliğinin gözden geçirilmesi ve finansmanı konularından sorumludur. IFRS mütevelli heyeti üyelerinin atanması ve faaliyetlerin izlenmesi, Gözetim Kurulu (Monitoring Board) tarafından gerçekleştirilmektedir. Monitoring Board ilgili ülkelerin sermaye piyasası otoriteleri tarafından teşkil edilmektedir. Standartların belirlenmesi ve yayımlanması görevi IASB’ye ait olup, standartların yorumlanması için ayrıca IFRS Yorum Komitesi (IFRICs) kurulmuştur. IASB, uluslararası finansal raporlama ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin muhasebe standartlarının (SMEs) geliştirilmesinden sorumludur.

5. Seçilmiş Standartlar Çerçevesinde AAOIFI-UFRS Karşılaştırılması

5.1. Kavramsal Çerçeve

5.1.1. AAOIFI Kavramsal Çerçeve

AAOIFI standartlarına dair kavramsal çerçeve şu şekilde belirlenmiştir: “Kavramsal Çerçeve, Faizsiz Finans Kuruluşlarının (FFK) muhasebe uygulamaları ile FFK’ler tarafından yapılan finansal raporlamanın temel amaçlarını ve kavramlarını belirler. Finansal muhasebe ve finansal raporlamanın amacı, Kavramsal Çerçevenin temelini teşkil eder. Kavramlar amaçlardan kaynaklanır ve finansal raporlamaya ilişkin ilkelerin bir çerçevesini temsil eder.” (KGK, AAOIFI Kavramsal Çerçeve, 2019: 1).

Finansal muhasebe ve finansal raporlamanın amaçları, kullanıcıların bu raporlara dayanarak karar almasına yardımcı olmak amacıyla finansal raporlarda yer verilmesi gereken bilgilerin türünü ve niteliğini belirler. Dolayısıyla, finansal muhasebenin amaçları, finansal rapor kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanmalıdır. Bunun için öncelikle FFK tarafından kullanıcılar belirlenmelidir. Buna ek olarak bu amaçlar, ihtiyaç duyduğu bilgiyi doğrudan elde etme yetki ve imkânına sahip olmayan ya da bilgiye erişimi olmayan kullanıcıların ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanır. Bu odak iki nedenden kaynaklanır (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu –KGK-, AAOIFI Kavramsal Çerçeve, 2019: 4):

- ✓ Diğer kullanıcıların karar almak için ihtiyaç duyduğu bilgiyi doğrudan FFK’den elde etme yeteneği ve
- ✓ Muhasebecilerin finansal raporlara dâhil edebileceği bilgilerin sınırlı bir yapıya sahip olması nedeniyle farklı kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarının çeşitliliği arasında seçim yapma ihtiyacı.

5.1.2. UFRS Kavramsal Çerçeve

Kavramsal Çerçeve, genel amaçlı finansal raporlamanın amacını ve bununla ilgili kavramları tanımlamaktadır (KÇ). Kavramsal çerçeve, finansal raporlamaya ilişkin genel bilgiler sunarak finansal tablolarda raporlanacak bilgilerin anlaşılması ve yorumlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu açılarından bakıldığında kavramsal çerçeve bir standart olmayıp, genel anlamda standartların anlaşılması ve uygulanmasında tüm kesimlere önemli bir yol gösterici olmaktadır. Yeni bir standardın ortaya çıkması ya da özel bir standardın olmadığı durumlarda kavramsal çerçeve bu boşluğu doldurmaktadır. Kavramsal Çerçevenin standart uygulama aşamalarında yol gösterici bir rolünün olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle standartları yorumlayıp uygulayabilmek için kavramsal çerçeveyi iyi özümsemek oldukça önem arz etmektedir (Çelik ve Turan, 2019: 93-94).

Kavramsal Çerçeve, genel amaçlı finansal raporlamanın amacı, faydası, özellikleri gibi hususlar açıklanmaktadır. Bu nedenle finansal tablolarda yer alan bilgilerin ne tür özellikler taşıması ya da hangi bilgilerin finansal tablolarda sunulması gerektiği kavramsal çerçevede yer almaktadır. Bu bilgiler finansal tablolarda yer alan bilgilerin anlaşılabilirliğini ve finansal tablo kullanıcılarının

verecekleri kararlarda isabetliliği arttırmaktadır. “Genel amaçlı finansal raporlamanın amacı, mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve kredi veren diğer taraflara, raporlayan işletme hakkında o işletmeye kaynak sağlamaya ilişkin kararlar verirken faydalı olacak finansal bilgiyi sağlamaktır” (KGK, Kavramsal Çerçeve, 2018: 1). Bu nedenle finansal tablolar düzenlenirken bu amaç göz önünde bulundurulmalıdır.

Kavramsal çerçevede yer alan ya da açıklanan bir diğer önemli husus da finansal tablolarda yer alacak bilgilerin hangi özellikleri taşıması gerektiğidir. Finansal bilginin temel niteliksel ve destekleyici niteliksel özelliklerinden bahsedilmektedir. Temel niteliksel özellikler finansal bilginin olmazsa olmaz özellikleridir. Bu özellikler finansal bilginin faydası arttırmaktadır. Bir bilginin faydalı finansal bilgi olabilmesi için ihtiyaca uygun ve gerçeğe uygun sunulması gerekmektedir. Bu iki temel niteliksel özellik, finansal bilgi için elzemdir. Bunların dışında finansal bilginin, karşılaştırılabilir, anlaşılabilir, doğrulanabilir ve zamanında sunulması gibi özellikleri de bulunmaktadır. Bunlar da destekleyici niteliksel özellikler olarak ifade edilmektedir. Bu özellikler faydalı finansal bilginin faydası arttırmaktadır. Ancak bu özelliklerin var olması tek başına finansal tablolarda yer almasına yeterli değildir. Temel niteliksel özellikleri taşımayıp destekleyici niteliksel özellikleri taşımanın bir anlamı bulunmamaktadır.

5.2. Kiralamalar

5.2.1. İcra Standardı

Kelime anlamı bir varlığın kiraya verilmesi olarak tanımlanan icra İslami finansal kuruluşlarda kullanılan finansman kullandırma yöntemlerinden biridir. Geleneksel bankacılık sisteminden leasing’e karşılık gelen icra İslam’ın ilk dönemlerinde de uygulamaları olan yöntemlerden biridir.

İcra işleminde varlığın mülkiyeti kiralama süresi sonunda kiralayana devredilir. Sermaye sahibi müşterinin talep ettiği özelliklere sahip malı satın alır ve üzerine belirli bir kâr payı eklemek suretiyle müşteriye kiralar (Yardımcıoğlu, 2016: 224).

Kiralama işlemlerini konu edinen İcra ve İcra Müntehiye Bittemlik standardı Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) 8 başlığı altında incelenmektedir. Katılım bankalarının veya faizsiz finans kuruluşunun kiraya veren ve kiracı olduğu durumlarda izlenmesi gereken prensipler bu standart kapsamında yer almaktadır.

FFMS 8 İcra standardı kiralama işlemindeki giderleri, kazançları ve kayıplara dair muhasebe kurallarını düzenler. Faizsiz finans kuruluşunun kiraya veren veya kiracı olduğu durumda icra amaçlı edinilen varlıklar, icar giderleri, hasılatı kazanç ve kayıpları da dâhil olmak üzere cäre ve İcra Müntehiye Bittemlik’e ilişkin muhasebe kurallarını düzenler (KGK, FFMS 8, 2019: 1).

İcra sözleşmelerinde aşağıdaki şartlar gerçekleştiğinde icra işlemlerine ait muhasebe işlemleri yapılır (Hanif, 2016: 54).

Varlık kiracının kullanabileceği hale geldiğinde kiracıdan kira tahsil edilir. Varlık satıldığı takdirde ve kiralandığında iki ayrı sözleşme yapılır. İcra sözleşmesi, kullanım için

teslim edilen varlığın süresi ile imzalanır ve satış sözleşmesi, mülkiyet devri ile imzalanır. Bunlarla beraber kiralayan birtakım yükümlülükleri vardır. Kiralayan kiracı için varlığın intifa'ını sürdürmelidir. Büyük bakım, yüksek tutardaki onarım maliyetlerini, olası riskler için bir sorumluluğu vardır (AOSSG, 2010: 73).

AAOIFI standartlarına göre icara aşağıdaki şekillerde sahipliğini aktarmaktadır (Atmeh & Serdaneh, 2012: 4).

- ✓ hediye yoluyla transfer
- ✓ sözleşmede belirlenen tutarla satışı yapılarak
- ✓ kiralama süresinin bitiminden önce kalan fiyatın ödenmesi sonucu satışı sağlanarak
- ✓ kiralanan varlığın kademeli olarak satışıyla

5.2.2. Kiralamalar Standardı

İşletmeler, varlıklarını ya satın almak suretiyle ya da kiralama yoluyla elde edebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında kiralama işlemi işletmelere bir finansman sağlamaktadır. Yeteri kadar fonu bulunmayan işletmeler faaliyetlerini yürütmek için varlıklarını kiralama yoluyla edinmektedir. Özellikle son yıllarda finansal kiralama şirketlerinin artan etkisi göz önüne alındığında oldukça önemli bir alternatif olmaktadır.

Muhasebe standartları tarafından kiralama işlemlerine ilişkin olarak daha önce TMS 17 Finansal Kiralamalar standardı bulunmaktaydı. Bu standart kiralama işlemlerini finansal ve faaliyet kiralaması olarak ikiye ayırmakta ve finansal kiralama yoluyla elde edilen varlığın finansal tablolarda sunulmasına imkan vermektedir (Aktaş, Kargın, & Demirel Arıcı, 2017: 860)

Ancak TFRS 16 Kiralamalar standardının uygulanmaya başlaması ile birlikte kiracılar için finansal ve faaliyet kiralaması ayrımı ortadan kalmıştır. Kiraya veren için ise bu ayrım korunmuştur. Bu durum hem finansal kiralama hem de faaliyet kiralaması yoluyla varlık edinen kiracıların bu varlıklarını finansal tablolarda sunabilmesini sağlamıştır. Bilindiği gibi kira sözleşmesinde tüm risklerin devredildiği kiralama türüne finansal kiralama, bunun dışındakilere de faaliyet kiralaması denilmektedir. Kiracı için bu durumun muhasebeleştirme açısından farklılık ortadan kalkmıştır.

Tablo 1. Kiracı Açısından TMS 17 ile TFRS 16'nın Karşılaştırılması

	TMS 17	TFRS 16	FARK
Sınıflandırma	Finansal Kiralama Faaliyet Kiralaması	Tümü Finansal Kiralama	Kiracı açısından bir ayrım yapılmamakta tümü finansal kiralama olarak değerlendirilmektedir.
Bilançoda Gösterim	Finansal kiralama bilançoda gösterilir. Faaliyet kiralaması dipnotlarda gösterilir	Tüm kiralamalar Kiralama maliyetleri üzerinden bilançoda yer alır.	Faaliyet kiralamaları da bilançoda gösterilmektedir
Gelir tablosunda gösterim	Kiralama Giderleri olarak yer alır.	Amortisman ve kiralama gideri olarak yer alır.	Faaliyet giderleri finansman düşerken giderleri artmaktadır.

Kaynak: (Aslan, 2018: 59)

TFRS 16'ya göre kiralanan bir varlık maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilir. Bu maliyet bedeline, kira gideri ve kiracının başlangıçta katlandığı kiralanan varlığa ait taşıma, sökülme, restorasyon, montaj, konulacak yerin düzenlenmesi gibi giderler dahil edilir. Daha sonraki dönemlerde de standartta belirtilen durumlar hariç maliyet bedeli üzerinden ölçülmeye devam edilir.

5.3. Ortaklıklar

5.3.1. Muşaraka ve Mudaraba Standartları

5.3.1.1. Muşaraka Standardı

Kelime anlamı olarak ortaklık anlamına gelen muşaraka, faizsiz finans kuruluşlarının kullandığı yöntemlerden biridir. Bu ortaklık yönteminde tarafların ikisi de hem emek hem sermayeye ortak olmak suretiyle ortaklığı kurarlar. Faizsiz finans muhasebe standartlarının dördüncüsünde düzenlenen bu standart Müşareke Finansmanı ismiyle Türkçeye çevrilmiştir. Söz konusu standartta müşareke finansmanı işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçümü ve açıklanmasına ilişkin esaslar yer almaktadır.

FFMS 4 Müşareke Finansmanı standardı kısa ve uzun vadeli ya da azalan Müşareke finansmanı işlemlerini inceler. Bu standart katılım bankasının Müşareke sermayesindeki payını, münhasıran kendi fonlarından, kendi fonları ile kısıtlanmamış yatırım hesaplarının oluşturduğu birleştirilmiş fon havuzundan veya kısıtlanmış yatırım hesaplarından finanse etmiş olmasına bakılmaksızın uygulanır. Bu standart ayrıca katılım bankasının Müşareke kâr veya zararlarındaki payıyla ilgili işlemlere de uygulanır (KGG, FFMS 4, 2019: 1).

Müşareke ortaklığında sermayeye olan katkı eşit veya farklı miktarlarda olabilmektedir. Kâr önceden kararlaştırılan oranlarda paylaşılır. Aynı şekilde kayıp ve zararlarda önceden belirlenen oranlarda pay edilir. Sözleşmede belirlendiği şekliyle muşaraka yönetimine katılınabilmektedir (Mia, Hasnat, & Mahjabeen, 2016: 67).

“Katılım bankasının Müşareke sermayesindeki payı (nakit veya aynı olarak koyduğu), ortağa ödeme yapıldığında veya Müşareke hesabında ortağın kullanımına hazır hale getirildiğinde finansal tablolara alınır. Bu pay, katılım bankasının kayıtlarında (müşterinin adıyla birlikte) Müşareke finansmanı hesabının altında sunulur ve “Müşareke Finansmanı” başlığı altında finansal tablolarda gösterilir. Katılım bankasının nakit olarak koyduğu Müşareke sermayesindeki payı, ödenen tutar üzerinden veya Müşareke hesabında ortağın kullanımına hazır hale getirilen tutar üzerinden ölçülür. Katılım bankasının aynı olarak koyduğu (ticari amaçla kullanılacak varlıklar veya teşebbüste kullanılacak parasal olmayan varlıklar) Müşareke sermayesindeki payı, sermaye olarak konulan varlıkların gerçeğe uygun değeri (ortaklar arasında mutabık kalınan değeri) üzerinden ölçülür. Söz konusu varlıklar için yapılan değerlendirme, bunların gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasında bir fark olduğunu gösterirse, bu

fark katılım bankasının kâr veya zararı olarak finansal tablolara alınır (KGK, FFMS 4, 2019: 3).

Ortak, tasfiye sonrasında veya hesabın sonlandırılması yapıldıktan sonra katılım bankasının kârlardaki muaccel hale gelen payını ödememişse, muaccel hale gelen söz konusu paylar ortaktan alacak olarak finansal tablolara alınır. Müşârekede ortağın ihmalden ya da kusurundan dolayı zarara katlanılması durumunda, katılım bankasının bu tür zararlarıdaki payını ortak karşılar. Bu zararlar ortaktan alacak olarak finansal tablolara alınır (KGK, FFMS 4, 2019: 4).

5.3.1.2. Mudaraba Standardı

Mudaraba standardı katılım bankalarınca gerçekleştirilen mudaraba finansmanına ilişkin işlemlerin finansal tablolara alınmasına ilişkin muhasebeleştirme esaslarını belirleyen standarttır.

İslam'dan önce de uygulanan ve İslam dininde de uygulanmasına onay verilen ortaklık türlerinden biri olan mudaraba, bir tarafın emeğini diğer tarafın da sermayesini ortaya koymak suretiyle kurdukları sözleşme türüdür. Bu ortaklıkta sermaye sahibine rabbu'l-mal, sermayeyi işletene de mudarib veya amil denmektedir. Mudaraba sözleşmesindeki asıl amaç kâr elde etmek ve bu kârı paylaşmaktır. Elde edilecek kâr sözleşme yapıldı anda belirlenen oranlara göre dağıtılabilir. Esas nokta kârın muhakkak surette bölünüyorsa olması ve herhangi bir tarafın da kârdan mahrum kalmıyor olmasıdır (Çelik İ. , 2017: 381).

Faizsiz Finans Muhasebe Standartları 3 no'lu standartta incelenen Mudaraba standardı katılım bankasının fon sağlayıcı olarak gerçekleştirdiği Mudârebe finansmanı işlemlerine ve katılım bankasının Mudârebede kullanılmak üzere sağladığı sermayeye ilişkin işlemlere, söz konusu işlemlerin başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçte uygulanacaktır (KGK, FFMS 3, 2019: 3).

Mudârebe finansmanı, sermaye (nakdî veya aynî) Mudârebe ödendiğinde veya Mudâribin hesabına yazıldığında finansal tablolara alınır. Ayrıca Mudârebe sermayesinin taksitler halinde ödenmesinin kararlaştırılması durumunda her bir taksit ödemesi, ödeme zamanında finansal tablolara alınır. Mudârebe sözleşmesinin sona ermesinin gelecekte bir olayın meydana gelmesine bağlı olmasının veya gelecekteki bir zamana ertelenmesinin söz konusu olması ve Mudârebe sermayesinin ödenmesinin söz konusu olayın meydana gelmesine veya söz konusu zamanın gelmesine bağlı olması durumunda; Mudârebe sermayesi sadece Mudârebe ödendiğinde finansal tablolara alınır. Mudârebe finansmanı işlemleri katılım bankasının finansal tablolarında "Mudârebe Finansmanı" başlığı altında sunulur. Parasal olmayan varlık şeklinde sağlanan Mudârebe sermayesi, "Parasal Olmayan Mudârebe Varlıkları" adı altında finansal tablolarda sunulur (KGK, FFMS 3, 2019: 3).

Tasfiyeden kaynaklanan zararlar Mudârebe sermayesi azaltılarak tasfiye sırasında finansal tablolara alınır. Mudârib kendisine ait kasıt veya kusurlardan kaynaklanan zararları üstlenir. Bu zararlar Mudâribden alacak olarak finansal tablolara alınır (KGK, FFMS 3, 2019: 5).

5.3.2. İş Ortaklıkları

31 no'lu Uluslararası muhasebe standardı "İş Ortaklıklarındaki Paylar" standardı kaldırılmış ve bunun yerine ve bundaki bazı hükümleri de bünyesinde barındıran TFRS 11 "Müşterek Anlaşmalar" standardı yürürlüğe konmuştur.

AAOIFI standartlarında yer alan farklı ortaklık türlerine mukabil UFRS 11 "Müşterek Anlaşmalar" standardı müştereken kontrol edilen müşterek anlaşmalarda payı olan işletmeler tarafında kullanılan standarttır. Müşterek anlaşma iki veya daha fazla tarafın üzerinde müşterek kontrole sahip olduğu anlaşmadır (KGK, TFRS 11, 2019: 1).

Müşterek anlaşmaların yanı sıra 28 no'lu Uluslararası Muhasebe Standardı "İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar" standardı da ortaklıklar sonucu yapılan işlemlerin muhasebeleştirilmesine yönelik yayımlanan standartlardır.

5.4. Fon Kullanırma

5.4.1. Murabaha

İslami finansal sistemde kullanılan finansman yöntemlerinden biri olan murabaha literatürde fon kullanırma yöntemi olarak geçmektedir. Genel uygulaması katılım bankasının satın aldığı bir mala kârı da ekleyerek müşteriye satması şeklinde olmaktadır. Müşterinin finansmana ihtiyaç duyduğu bir anda katılım bankasından finansman kullanmasıyla başlayan bir süreç olduğundan fon kullanırma yöntemi olarak bilinmektedir. AAOIFI'nin yayınladığı "Murabaha ve Diğer Vadeli Alacaklar" standardı FFMS 28 no'lu standart olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. FFMS 28 standardı murabahayı "malların maliyetinin üzerine anlaşılan bir kâr marjı eklenerek satılması" olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde satış bedelinin tek seferde veya vadeli olarak ödenebileceği de açıklanmaktadır.

FFMS 28'e göre murabahaya konu varlıkların muhasebeleştirilmesi aşağıdaki hususlara göre yapılmaktadır (KGK, FFMS 28, 2019: 3):

Stoklar, kuruluş ilgili stok üzerinde kontrole sahip olduğunda, diğer bir ifadeyle stokun mülkiyetinden kaynaklanan risk ve getirileri önemli ölçüde edindiğinde, kuruluşun finansal tablolarına alınır. Stokların parçalar halinde edinilmesinde de aynı şekilde finansal tablolara alınma işlemi yapılır. Stoklar, başlangıçta maliyeti üzerinden finansal tablolara alınır. Stok maliyeti, tüm satın alma maliyetlerini ve stokun mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi için katılan diğer maliyetleri içerir.

Alacaklar FFMS 28' göre finansal tablolara alınmasında aşağıdaki hususlara dikkat edilir (KGK, FFMS 28, 2019: 3):

İlgili stok Murabaha ya da vadeli satış sözleşmesi kapsamında satıldığında, satıcı alacakları ve hasılatı finansal tablolarına alır. Alacak, itibari değeri (brüt tutar ya da fatura tutarı) üzerinden finansal tablolara alınır.

Stokların sonraki ölçümlerde maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerinden düşük olanı üzerinden ölçülür. Brüt alacaklar sonraki ölçümlerde ödenememiş tutarlardan varsa kredi zarar karşılıkları düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden ölçülür.

Stoklar satıldığında, kaybolduğunda veya çalındığında bunlarla beraber eskime, yıpranma vb. sebeplerle kullanılmaz hale geldiğinde veya alıcısının olmaması gibi durum olduğunda finansal tablo dışı bırakılacaktır. Alacaklar müşterinin borcunu ödemesi sonucu veya ödemeyeceği anlaşılıp tahsil edilemeyeceği kesinleşirse finansal tablolardan çıkarılır.

Temerrüt ve gecikmeli ödemeler karşılığında müşteri tarafından verilen sadakalar, satıcının geliri olarak finansal tablolara alınmaz ve alındığında doğrudan ödenecek sadakalarda izlenir (KGK, FFMS 28, 2019: 7).

5.4.2. Finansal Araçlar

Finansal araçlar standardı farklı birkaç standart altında yayımlanmıştır. UFRS 7 Finansal Araçlar; Açıklamalar, UFRS 9 Finansal Araçlar, UMS 32 Finansal Araçlar; Sunum ve UMS 39 Finansal Araçlar; Muhasebeleştirme ve Ölçme standartları başlıklarıyla yayımlanmıştır.

UFRS 7 Finansal Araçlar; Açıklamalar standardının amacı şu şekilde belirlenmiştir:

- ✓ Finansal araçların işletmenin finansal durumu ve performansı açısından önemi ve
- ✓ İşletmenin dönem içerisinde ve raporlama dönemi sonunda finansal araçlar nedeniyle maruz kaldığı risklerin niteliği ve düzeyi ile işletmenin sözü edilen riskleri yönetme şekli

gibi hususların kamuoyuna açıklanmasının sağlamaktır. Finansal tablo kullanıcılarının işletmenin finansal durumu ve performansı açısından finansal araçların önemini değerlendirmelerine imkân veren bilgiler kamuoyuna açıklanır (KGK, TFRS 7, 2019: 1-2)

TMS 32 Finansal Araçlar; Sunum standartlarının kapsamında bu standardın tüm işletmeler tarafından tüm finansal araçlar için uygulanabilir olduğu açıklanmıştır. Bununla beraber bu standart, işletmenin beklenen alış, satış ya da kullanım gerekliliklerine uygun olarak finansal olmayan bir kalemin alınması veya teslimi amacı ile düzenlenmiş olan ve elde tutulmaya devam edilen sözleşmeler hariç olmak üzere, net ödemenin nakit ya da başka bir finansal araçla ya da finansal araç sözleşmesi gibi finansal araçların takası yoluyla yapıldığı finansal olmayan bir kalemin alım ya da satım sözleşmelerine uygulanır (KGK, TMS 32, 2019: 1).

TMS 32 Finansal Araçlar standardında geçen tanımlara göre finansal araç; Bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal araçta artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir. Özkaynağa (Hisse senedine) dayalı finansal araç: İşletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı/hakkı gösteren sözleşmedir. (KGK, TMS 32, 2019: 1).

Finansal araç tanımında geçen finansal varlık nakit veya başka bir işletmenin özkaynağına dayalı (başka işletmeden finansal varlık satın almak için düzenlenen sözleşme)

finansal araçlardır. Finansal borç ise başka bir işletmeye finansal varlık verilmesi ya da takas edilebilmesi için düzenlenen sözleşmelerdir.

Finansal araç ya da finansal aracın bileşenleri ilk defa muhasebeleştirilirken sözleşmedeki düzenlemelerin özüne uygun ve finansal borç, finansal varlık ve özkaynağa dayalı finansal araç tanımlarıyla uyumlu bir sınıflandırma yapılır (KGK, TMS 32, 2019: 4).

Bir finansal araçla veya finansal borç niteliğindeki bir unsurla ilgili faiz, temettü, kayıp ve kazançlar, kâr ya da zararda gelir veya gider olarak muhasebeleştirilir. Özkaynağa dayalı finansal araç sahiplerine yapılan dağıtımlar doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilir. Özkaynak işlemlerinden kaynaklanan işlem maliyetleri özkaynaktan indirim olarak muhasebeleştirilir (KGK, TMS 32, 2019: 10).

UFRS'ye göre murabaha; banka açısından bir finansal varlık olup buradan doğan gelirler faiz gelirdir. Bu kapsamda düşünüldüğünde UFRS 15 no'lu standart hasılatın nasıl doğduğuna ilişkin açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Müşterinin, varlığın mülkiyetine sahip olmaktan doğan önemli risk ve getirileri varlığın mülkiyetinden kaynaklanan önemli risk ve getirilerin müşteriye devri, müşterinin varlığın kullanımını yönetebildiğini ve varlığın kalan tüm faydasını büyük ölçüde elde edebildiğini gösterebilir. Ancak, taahhüt edilmiş bir varlığın mülkiyetinin getirdiği risk ve getirileri değerlendirirken işletme, varlığın devrine ilişkin edim yükümlülüğünden ayrı ilave bir edim yükümlülüğüne yol açan herhangi bir riski kapsam dışında bırakır. (KGK, TFRS 15, 2019: 7).

TFRS 15'e göre hasılatın doğması için önemli risk ve getirilerin karşı tarafa devredilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ufrsye göre murabaha tam bir satış işlemi olmayıp finansal varlık niteliği taşımaktadır.

İşletmenin, özkaynağına dayalı finansal araçlarını yeniden edinmesi durumunda, bu araçlar ("işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri") özkaynaktan düşülür. İşletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlarının alışından, satışından, ihracından ya da iptalinden dolayı kar veya zarara herhangi bir kazanç ya da kayıp yansıtılmaz. Bunun gibi, işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri, işletme tarafından ya da konsolide edilmiş şirketler grubunun diğer üyeleri tarafından geri alınabilir ya da elde tutulabilir. Alınan ya da ödenen tutarlar doğrudan özkaynaktan muhasebeleştirilir.

5.5. İnşaat Sözleşmeleri

5.5.1. İstisna Standardı

Yapılmakta olan veya inşa edilmekte olan ya da inşa edilmesi gereken ürünlerin konu edildiği İslami finansman yöntemi istisna akdidir. Yapılacak veya tamamlanacak olan bina, araç, gemi, uçak vb. işlerin tamamlanmasında istisna' yöntemi tercih edilmektedir. İstisna' ve paralel istisna' ismiyle yayımlanan FFMS 10 no'lu standart istisna'dan kaynaklanan hasılat ve maliyetlerin muhasebeleştirilmesine rehberlik eden standarttır.

İstisnâ maliyetleri şunları içerir (KGK, FFMS 10, 2019: 1)

- ✓ Direkt maliyetler, özellikle Masnûnun (sözleşme konusu eserin) üretim maliyetleri ve
- ✓ Sözleşmeyle ilgili olan ve objektif şekilde dağıtılan endirekt maliyetler, genel yönetim giderleri, satış giderleri, araştırma ve geliştirme giderleri İstisnâ sözleşme maliyetlerine dâhil edilmez.

Alınan hakediş ödemeleri tutarı İstisnâ maliyetleri hesabı borçlandırılarak finansal tablolara alınır ve katılım bankasının finansal durum tablosunda varlıkların altında sunulur. Buna karşılık satıcıya İstisnâ borçları hesabı alacaklandırılır. Alınan varlıklar (sözleşme konusu eser) İstisnâ maliyetleri hesabına tarihi maliyeti (yani defter değeri) üzerinden kaydedilir. Alt İstisnâ varsa, sözleşme konusu eser alıcıya teslim edildiğinde, İstisnâ maliyetleri hesabının bakiyesi, alınan sözleşme konusu eserin niteliğini yansıtan bir varlık hesabına aktarılır (KGK, FFMS 10, 2019: 6).

5.5.2. İnşaat Sözleşmeleri

Uluslararası finansal raporlama standartlarında yer alan “inşaat sözleşmeleri” standardı yürürlükten kaldırılmıştır. UMS 11 İnşaat sözleşmeleri standartları ile beraber UMS 18 Hasılat standardı da kaldırılarak bunların yerine 15 Ocak 2019’da UFRS 15 “Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat” standardı yürürlüğe konmuştur.

“Müşteri sözleşmelerinden hasılat” standardında AAOIFI’nin istisna standardına karşılık gelen yalnızca aşağıdaki maddenin olduğu görülmektedir:

- Bir müşteri adına bir varlığın inşası, imali veya geliştirilmesi

Bu madde kapsamında söz konusu standart müşteriyle yapılan her bir sözleşmenin ayrı olarak muhasebeleştirilmesini öngörür.

Müşteri adına bir varlığın inşasında sözleşmenin tarafları sözleşmeyi onaylamış ve kendi edimlerini yerine getirmeye söz vermiş olur. İşletme taahhüt edilen mal ve hizmetlerin devri karşılığında işletme hak kazanmayı beklediği bedeli yansıtan bir tutar üzerinden hasılatı finansal tablolara yansıtır. (KGK, TFRS 15, 2019: 1)

6. Sonuç

IASB farklı ülkelerde devam eden ticari işlemlerin muhasebe anlamındaki ortak dili fonksiyonunu son zamanlarda oldukça başarılı bir şekilde yerine getirmektedir. Bu anlamda KGK – IASB’nin yayımladığı standartları Türkçe’ye çevirmekte ve kamuoyunun görüşüne sunmakta ve daha sonra yayımlamaktadır. Zaman içerisinde çeşitli standartlar farklı sebep ve gerekçelerde birleştirilmekte, yürürlükten kaldırılmakta veya güncellenerek yeniden yürürlüğe girmektedir.

AAOIFI’nin 2010 yılında yayınladığı standartlar da IFRS’ye benzer şekilde İslami finansal kuruluşların ticari işlemlerde ortak dil mahiyetindeki standartlardır. Bu

standartları Türkiye’de TKBB 2012 yılında Faizsiz Bankacılık Standartları (şariat standartları) ismiyle yayımlamıştır. 2015 yılında AAOIFI’nin yayınladığı standartlar ise 2018 yılında Faizsiz Finans Standartları adıyla TKBB tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bunların dışındaki muhasebe, denetim, yönetim ve etik standartlarını ise KGK çevirmeye başlamıştır. AAOIFI şu ana kadar 26 FFMS standardı yayımlamış, KGK bunun 18 ini Türkçeye çevirmiştir. Kalan 8’i kamuoyunun görüşüne açılmıştır.

Çalışmada AAOIFI ve UFRS’de yer alan seçilmiş standartların karşılıklı olarak incelenmesiyle elde edilen sonuçlar tablo halinde aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

	AAOIFI	UFRS
Kavramsal Çerçeve (Amaç)	Kullanıcılara sunulan çeşitli bilgiler arasında istediklerini seçmelerine imkân tanınması	Finansal tablolarda yer alacak bilgilerin karşılaştırılabilir olmasını sağlamak
Kiralamalar	Varlık kiracının kullanabileceği hale geldiğinde kiracıdan kira tahsil edilir.	Varlık maliyet bedeli ile kiralanır
Ortaklıklar	İki taraf hem emek hem Muşaraka – sermaye ile ortaklığa İş Ortaklıkları katılır.	İki veya daha fazla tarafın müşterek kontrole sahiptir.
Ortaklıklar	Bir taraf emegini bir Mudaraba – İş Ortaklıkları taraf sermayesini ortaya koyarak ortaklık kurar.	
Fon Kullanırma	Murabaha – Temerrüt ve gecikmeli Borçlanma ödemeler karşılığında alınan sadakalar gelir olarak kaydedilmez.	Borçlanma maliyetleri doğrudan dönem gideri olarak kaydedilir.
Fon Kullanırma	Murabaha – Finansal Araçlar	Finansal araçların işletmenin finansal durumu/performansı açısından önemi kamuoyuna açıklanır.
İnşaat Sözleşmeleri	Alınan hakedişler istisna maliyetleri hesabı borçlandırılmak suretiyle İnşaat Sözleşmeleri varlıkların altında gösterilerek finansal tablolara alınır.	Bir varlık inşasında sözleşmenin tarafları sözleşmeyi onaylar ise beklenen tutar finansal tablolara alınır.

Kaynak: Yazar(lar) tarafından hazırlanmıştır.

Finansal işlemlerin oldukça önemli bir kısmı geleneksel bankacılık sistemi vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Katılım bankalarının bütün bankacılık sistemindeki payı yakın geçmişte % 5 idi. Katılım bankalarının farklı opsiyonlar sunmasıyla faizsiz sistemi tercih eden kitlede bir artış görülmeye başlanmıştır. KGK’nın katılım bankaları ve faizsiz finans alanındaki uzmanlarla ortak çalışması ve bu anlamda çeşitli tanıtımlar yapması katılım bankaları, tüm bankacılık sektöründeki payını artıracaktır.

Katılım bankalarının geleneksel bankalardan bazı farklı çalışma yöntemleri bulunmaktadır. UFRS’ye göre yapılacak raporlamalarda finansal bilgi kullanıcılarına tamamen İslami prensiplere göre hazırlanmış bilgiler

sunulmamış olacaktır. Bu nedenle AAOIFI muhasebe standartlarının kullanılması daha anlamlı olacaktır. Katılım bankalarının 1 Ocak 2020 itibariyle ihtiyari olarak tablolarını AAOIFI'ye göre hazırlamalarına olanak sağlanmıştır. Katılım bankaları ihtiyari olarak değil bir zorunluluk ilkesiyle raporlamalarını AAOIFI'ye göre yapmaları halinde katılım bankaları arasında bir uygulama birliği sağlanmış olacaktır. Dahası bu uygulama birliği dünyadaki katılım bankalarıyla ve özellikle İslam ülkelerindeki katılım bankalarıyla sağlanacağı da bu hususu ayrıca önemli kılmış olacaktır. Bu vesile ile Türkiye'deki katılım bankaları katılım bankacılığı anlamında uluslararasılaşma yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.

Kaynakça

- AAOIFI. (2019). *About AAOIFI*. 11 06, 2019 tarihinde <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en> adresinden alındı
- AAOIFI. (2020). *About AAOIFI*. 11 06, 2019 tarihinde <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en> adresinden alındı
- Abdel-Karim, R. A. (1999). Accounting and Auditing Standards for Islamic Financial Institutions. *Proceedings of the Second Harvard University Forum on Islamic Finance: Islamic Finance into the 21 st Century* (s. 239-241). Cambridge : Harvard University.
- Ağkan, F. (2016). AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 235-243.
- Akgün, A. İ. (2013). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkisi: İMKB'ye Yönelik Bir Araştırma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 10-26.
- Aktaş, R., Kargın, S., & Demirel Arıcı, N. (2017). Yeni Kiralamalar Standardı UFRS 16'nın Getirdiği Yenilikler ve İşletmelerin Finansal Tablolarına ve Finansal Oranlarına Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 858-881.
- Aktepe, İ. E., & Odabaşı, M. (2012). *Faizsiz Bankacılık Standartları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- AOSSG. (2010). *Financial Reporting Issues relating to Islamic Finance*. Mart 7, 2020 tarihinde http://www.aossg.org/docs/AOSSG_IF_WG-Research_Paper_11Oct2010.pdf adresinden alındı
- Aslan, Ü. (2018). UFRS 16 Kiralamalar Standardı Kapsamında Faaliyet Kiralamasının Kiracı İşletme Tarafından Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(77), 55-68.
- Atmeh, M. A., & Serdaneh, J. (2012). A Proposed Model for Accounting Treatment of Ijarah. *International Journal of Business and Management*, 7(18), 49-56.
- Aysan, M. (2007). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Küresel Uyum. *1. Balkan Ülkeleri Uluslararası Muhasebe ve Denetim Konferansı* (s. 51-56). Edirne: MUFAD.
- CIO-Wiki. (2019). *International Accounting Standards Board (IASB)*. Kasım 19, 2019 tarihinde Cio Index: [https://cio-wiki.org/wiki/International_Accounting_Standards_Board_\(IASB\)](https://cio-wiki.org/wiki/International_Accounting_Standards_Board_(IASB)) adresinden alındı
- Çelik, İ. (2017). Meşru' Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *İNJOSOS Al- Farabi International Journal on Social Sciences*, 1(3), 381-395.
- Çelik, Y., & Turan, Z. (2019). Yeni Kavramsal Çerçevenin Finansal Raporlama Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Muhasebe Ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 91-106.
- Çemberlitaş, İ. (2019). *AAOIFI Ve UFRS'ye Göre Teverruk Uygulaması, Muhasebeleştirilmesi Ve Raporlanması*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Deloitte. (2019). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Sunum ve Açıklama Kontrol Listesi*. Kasım 19, 2019 tarihinde Verginet: <https://www.verginet.net/dtt/1/UFRS-Sunum-Aciklama-Kontrol-Listesi.aspx> adresinden alındı
- Erkuş, H., & Çemberlitaş, İ. (2016). İslami Finansal Araçlardan Olan Sukukların Muhasebeleştirilmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 245-262.
- Ersoy, M., Çatıktaş, Ö., & Yatbaz, A. (2018). İslami Muhasebenin Geleneksel Muhasebe ile Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 95-109.
- Hanif, M. (2016). Ijarah Accounting: A Comparison of Conventional IAS-17 and Islamic FAS-8. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 12(1), 49-63.
- <http://aaoifi.com/structure/?lang=en>. (tarih yok).
- IFRS. (2019). *Who We Are*. Kasım 19, 2019 tarihinde IFRS: <https://www.ifrs.org/about-us/who-we-are/#about-us> adresinden alındı
- KGK. (2011). *Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve*. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2019Seti/Finansal%20Raporlamaya%20C4%B0li%C5%9Fkin%20Kavramsal%20C3%87er%C3%A7ve/Kavramsal%20C3%87er%C3%A7ve.pdf> adresinden alınmıştır
- KGK. (2018). *Kavramsal Çerçeve*. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.

- KGK. (2019). *AAOIFI Kavramsal Çerçeve*. Ankara: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
- KGK. (2019). *Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Raporlamasına İlişkin Kavramsal Çerçeve*. Kasım 20, 2019 tarihinde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK): https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/standartlar%20ve%20ilke%20kararlar%C4%B1/FFMS/Faizsiz%20Finans%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1n%20Finansal%20Raporlama%C4%B1na%20C4%B0li%C5%9Fkin%20Kavramsal%20C3%87____.pdf adresinden alındı
- KGK. (2019). *Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 8 İcâre ve İcâre Müntehiye Bitimlik*. Ankara: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
- KGK. (2019). *TMS/IFRS ve TMS/IFRS Yorumları Nedir?* 10 01, 2019 tarihinde KGK-Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/6651/TMS/IFRS-ve-TMS/IFRS-Yorumlar%C4%B1-nedir?> adresinden alındı
- Mia., M. R., Hasnat., M. A., & Mahjabeen, W. (2016). Mudharabah and Musharakah from the accounting perspective by referring to AAOIFI, IFRS and MFRS. *IOSR Journal of Business and Management*, 67-72.
- Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 85-108.
- SlidePlayer. (2015). *Finansal Raporlama Standartları ve Uygulamaları*. Kasım 20, 2019 tarihinde Slide Player: <https://slideplayer.biz.tr/slide/2903605/> adresinden alındı
- Trimble, M. (2017). *The Historical and Current Status of IFRS Adoption around the World*. University of Mannheim.
- UFRS/IFRS. (2015). *Avrupa Birliği ülkelerinde UFRS gelişimi*. Kasım 19, 2019 tarihinde UFRS / IFRS / TFRS Hayatımızda: <http://ufrsifrs.blogspot.com/2015/02/avrupa-birligi-ulkelerinde-ufrs-gelisimi.html> adresinden alındı
- Üstünel, B. (2003). *Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu ve Ulusal Finansal Raporlama Standartları*. 10 03, 2019 tarihinde http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SEMPOZYUMLAR/SEMPOZYUM_06/5Oturum/BulentUstunel.pdf adresinden alındı
- Yardımcıoğlu, M. (2016). İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 224-233.